

Jan Gehliä kääntäessä

Jani Päävänen

Gehl, Jan (2018). *Ihmisten kaupunki*. Englannin kielestä suomentaneet Tytti Viinikainen, Jani Päävänen, Heidi Hammarsten ja Paula Tuurnala. Rakennustieto Oy, Helsinki. ISBN 978-952-267-253-7, sidottu.

Kaikkihan tietävät Jan Gehlin. Hän on tanskalainen, maailmanlaajuisesti tunnettu arkkitehti ja kaupunkisuunnittelija, joka on urallaan keskittynyt ihmisen mittakaavaisen kaupunkitilan suunnitteluun.

Helmikuussa 2017 hän vieraili Aalto-yliopistossa ja piti vierailuluennon, joka keräsi todella laajan yleisön paikalle. Tanskalaiseen tapaan professori Gehl ei suinkaan pidä mitään vakan alla. Hän vihjasi varsin suorin sanoin, että Suomi on viimeisiä kolkkia, joissa hänen kirjojaan ei ollut vielä käännetty paikalliselle kielelle. Tuntuikin kyllä aika merkilliseltä, että näitä alalla hyvin tunnettuja kirjoja ei ollut kukaan ottanut suomentaakseen.

Jos ei kukaan muu rupea...

Pian kokosimmekin suomentajaporukan, josta kasvoi kvartetti: kestävä liikenteen asiantuntija, maisemasuunnittelija-innovaatioasiantuntija, vuorovaikutusasiantuntija ja laadunvarmistukseksi vielä ammattitoimittaja. Ehdotimme parille kustantajalle Cities for People -teoksen kääntämistä suomeksi. Teos summaa Gehlin 1960-luvulta asti tekemiä havaintoja ja tutkimuksia. Se ilmestyi alun perin vuonna 2010 ja oli tuohon mennessä käännetty 37 kielelle. Perustelimme kustantajille, että Gehl on pohjoismaisena kirjoittajana kiinnostava ja hänen esimerkkinsä suomenkieliselle yleisölle ovat läheisempiä kuin angloamerikkalaisten kaupunki- ja liikennesuunnittelun tutkijoiden.

Cities for People on pieni järkäle: synteesi tämän vaikutusvaltaisen suunnittelijan ja tutkijan elämänurasta ja tuloksista. Kirja on kooste ihmisläheisen suunnittelun parhaista käytännöistä, ja tarkoitettu kaupunkisuunnittelussa sovellettavaksi. Kirja sopii opettajille, opiskelijoille, kurssikirjaksi, ammattikirjallisuudeksi ja kiinnostanee myös valistunutta laajaa yleisöä "kahvipöytäkirjana".

Sijoittelimme vielä Gehlin kirjojen tarpeen Suomeen.

Täkäläinen kaupunkisuunnittelua koskeva keskustelu on jo pitkään ollut keskittynyt kaupungistumisen vaikutuksiin ja tiivistymisen kysymyksiin. Tässä tilanteessa laadukkaan kaupunkitilan merkitystä ei voi ylikorostaa

ja Gehl on erittäin ajankohtainen. Tämä kirja asemoituu osaksi kansainvälistä keskustelua, joka konkretisoi, miten laadukas kävely-ympäristö tunnustetaan ja käytännössä toteutetaan.

Kustantaja löytyi, sopimus tehtiin, ja sovimme pienen palkkion, jolla työtä tehtiin vuosi, tunteja laskematta. Myös painolaitos toimi aikataulussa ja suomenkos ilmestyi viime lokakuussa. Somen avustuksella järjestettiin jälleen katsomon täyteen kerännyt julkaisutilaisuus, jossa kirjailija piti lennokkaan alustuksen. Onnitteluja riitti ja ammatillisessa ympäristössä innostus oli käsinkosketeltavaa.

Vallankumous katutasolta

Mistä Gehlin erityisasema johtuu? Osin hän on itsessään jo brändi, jonka ansiosta tiettyjä kävelymyönteisiä suunnitteluratkaisuja voi huomata jo nimittävänä gehliläisiksi, vaikka ne olisivat jonkun muun tekemiä. Kun on keskustellut alan ihmisten kanssa Gehlin vaikutuksesta, käy ilmi, että monilla on oma Gehl-tarinansa: kuka suositteli mitä kirjaa, minkä kirjoituksen luin ensiksi, missä ehkä pääsin maestron kanssa juttelemaan. Monella varmasti tärkein oivallus on: miten kaupunkisuunnittelu liittyy omaan elämään. Avainsana on kaupunkielämä. Mitä tämä hieman myyttinenkin käsite oikein tarkoittaa? Lyhyesti sanoen perspektiiviä, jossa etualalla on kokeva ihminen, sitten kaupunkilaisten välinen sosiaalinen elämä julkisissa tiloissa, sitten rakennukset ja vasta näiden jälkeen isot esteettiset rakenneideat sekä kaavat.

Alalla jossa kilpaillaan näyttävimmistä wow-rakennuksista, tanskalainen nauraa remakasti sankariarkkitehdille, lintuperspektiiville (luennoilla hän käyttää siitä nimeä birdshit architecture) ja havainnekuville, nostaen päähenkilöksi kadun tallajaan joka toiminnallaan näyttää missä oikeasti viihtyy, riippumatta suunnittelijoiden aikomuksista tai visioista. Gehl ehdottaa yksinkertaisesti, että viettäkää aikaa suunnittelukohteessa ja tutkikaa, miten paikkoja päivittäin käytetään. Silloin tunnistatte ihmisten käyttäytymisestä mikä toimii, mikä on vetävää ja mikä luotaantyöntävää.

Kymmenisen vuotta sitten levisi ajatus positiivisesta hitaudesta, slow city. Sitä ennen, sujuvan liikennesuunnittelun paradigman vallitessa, oli laskettu minuutteja A:n ja B:n välillä ja oli sitä parempi, mitä nopeammin kulkija on perillä. Gehlin tiimi on päinvastoin mitannut kuinka paljon ihmiset viettävät vapaaehtoisesti aikaa kaduilla ja aukioilla – eli kuinka kauan paikka vetää puoleensa, sen parempi. Viihtyminen on helposti tulkittavissa esimerkiksi valokuvaamalla ihmisiä.

Gehl ja kumppanit ovat rakentaneet siltaa tutkimuksen ja käytännön suunnittelun välille ja vetäneet kokemuksistaan rohkeita johtopäätöksiä. Tämä

saattaa ärsyttää varsinkin niitä spesialisteja, jotka mieluummin pitäisivät teorian puhtaana todellisuuden tahroista ja eri tutkimusalat erillään.

Pioneeri hän on ollut myös tutkiessaan kaupunkisuunnittelun mahdollisuuksia parantaa tiloja nopeiden kokeilujen avulla. Mitä voisi tehdä nopeasti, kysyi Moskovan kaupunginjohtaja. ”We will start Monday”, kuului Gehlin vastaus.

Kääntäjän päänvaivoja

Kääntäjätiimissä meitä oli kaksi debytanttia kahden konkarin lisäksi. Itse lähdin siitä, että kääntäminen on yleisesti ottaen mahdotonta: onneksi kantani lieveni hieman prosessin myötä. Gehl välttää esimerkiksi ammattijargonia, mutta haasteita riitti silti etenkin keskeisessä tilakäsitteistössä. Hän tutkii sangen laajaa kokonaisuutta - fyysistä ja sosiaalista ympäristöä – avaten sitä lähes aina katutasolta, kokijan kannalta ja hyvin pragmaattisesti tähdäten asioihin, joihin suunnittelijat voivat vaikuttaa. Kokonaisuutta hahmottaakseen hän rakentaa siltaa sosiaalisen ja fyysisen maailman välille lähestyen tätä kuilua kuitenkin fyysisen puolelta.

Suomennosta valmistellessa ei välillä selvinnyt ensimmäisellä tai toisellakaan lukukerralla, kuvaako Gehl ihmisen mielen tapahtumia tietyssä ympäristössä vai tuota ympäristöä itseään. Käännöstyössä haettiin usein koko nelikolla ratkaisua näihin kysymyksiin. Vaikkapa siten, että minä sosiologina käänsin alkuperäisen tekstipalan kuin se kuvaisi ihmisen kokemusta, kun taas kokeenemat löysivät kouriintuntuvampia vastineita fyysisen ympäristön termeistä.

Esimerkiksi *latitude*-käsitteen käännöstä hierottiin digialustalle jääneiden merkintöjen mukaan näin Janin, Tytin ja Heidin välillä:

J: Mietin tätä: “A good conversation requires a certain amount of latitude. We’re not talking about many meters here: just room to manoeuvre between social and personal distances --” Kirjaimellisesti tämä olisi: ”Hyvä keskustelu vaatii riittävää toimintavapautta. Tässä ei puhuta monista metreistä...” -> ja vapaammin: ”Hyvä keskustelu vaatii samaa aallonpituutta. ’Tanssi’ ei edellytä metrikaupalla tilaa, vain sen verran että mahtuu vaihtamaan seurallisesta intiimimpään vuorovaikutukseen ja takaisin.” (Isohko muutos rakenteessa mutta perusteltu?)

T: Minusta ei ole kyse henkisestä vapaudesta tai aallonpituudesta vaan ihan tilasta. Gehl operoi fyysisillä käsitteillä... Eli ”Hyvä keskustelu vaatii jonkin verran vapaata tilaa (tms. etäisyyttä? sosiaalista tilaa?)” Seuraavassa lauseessa Gehl sitten tarkentaa että ei toki monia metrejä tarvita vaan ihan vaan sen verran että voi liikkua (keskustellessa) henkilökohtaisen ja sosiaalisen tilan välillä.

J: Vapaata tilaa. Taisi olla ettei tullut mieleen tuo yksinkertaisin luonteva käänös.

H: Väljyys voisi olla myös käänös, joka tarkoittaa sekä tilaa että henkistä tilaa: "Hyvä keskustelu vaatii riittävästi väljyyttä..."

Lopullinen suomennoksen sanamuoto kuuluu: "Hyvä juttutuokio edellyttää riittävästi vapaata tilaa. Ei metrikaupalla, mutta sen verran että keskustelijat mahtuvat tarvittaessa liikkumaan sosiaalisen ja intiimin etäisyyden välillä."

Toinen mielenkiintoinen käsite, jota Gehl käyttää paljon sekä tanskalaisessa että englanninkielisessä versiossa, on *invitation*. Se vaikuttaa tarkoittavan sekä kaupunkisuunnittelijan toiminnallisia ratkaisuja, joilla tämä kutsuu ihmisiä kävelemään ja oleskelemaan kaupunkitilassa, tuon tilan ominaisuuksia että tilan viestiä käyttäjille. Käsite aiheutti meille aika lailla päänvaivaa: suora käänös, kutsu, ei tuntunut toimivalta. Tytti ehdotti siihen tarjoumaa, ympäristöpsykologiasta tulevaa käsitettä, joka kuvaa ympäristön ihmisille tarjoamia erilaisia mahdollisuuksia. Päätimme hyödyntää tätä uudissanaa.

Kun aiempia suomennoksia ei ollut käytettävissä, käänös yritettiin kuitenkin kytkeä suomalaiseen keskusteluun esimerkiksi opinnäytteissä työstettyjen suomenkielisten tulkintojen ja sanastojen kautta.

Jalkaudutaan

Gehl on antropologin sukua: hän tarkkailee eksoottisen kansan sosiaalista käyttäytymistä fyysisessä ympäristössään. Miksi ihmiset nojailevat pianoihin baarissa? Miksi aukion keskellä on lähes aina vähemmän ihmisiä kuin sen reunoilla? Miksi juhlijat tungeksivat keittiöön, kun juhlahuoneisto ammittaa tyhjyyttään? Usein suunnitellaan liian isoja ja juhlallisia julkisia olohuoneita, vaikka keittiössä syntyy parhaat bileet. Hän vertaa kaupunkitilaa myös mielellään urheiluhalliin tai teatterikatsomoon, joissa läheisyys tapahtumien keskipisteeseen näkyy lipunhinnoissa.

Kun sosiologina ajattelen Gehlin työtä, harmittaaahan se, ettei omalta alalta ole löytynyt tällaista komeettaa.

Toisaalta on hyvä, että hän on ryhtynyt kaatamaan fyysisen ja sosiaalisen ympäristön välistä raja-aitaa. Kuka vain voi osallistua muurinpurkuun miettimällä omia subjektiivisia kokemuksiaan ja keskittymällä aika ajoin tarkkailemaan ihmisten käyttäytymistä rakennetussa ympäristössä. Lisäksi hänen arkisessa tekstissään on monialaisuutta, joka muistuttaa, että eri tieteenalojen lukeminen ja niiden käsitteillä ajattelu on välttämätöntä, jos haluaa ymmärtää eletyn kaupungin kaltaista monimutkaista systeemiä. Vaikkapa tilan ulottuvuuksiin liittyvät lämpimän yhteyden tai viileän etäisyyden kokemukset

selittyvät sekä keittiöpsykologialla että Edward Hallin tutkimuksilla erilaisista vuorovaikutusetäisyyksistä.

Ihmisten kaupunki -kirjan lopussa on työkalupakki, jossa ihmisläheisen kaupunkitilan suunnitteluperiaatteita on tiivistetty esimerkiksi havainnollisten kuvaparien avulla. Nämä aukenevat kenelle vain. Selvemmin ammattikäyttöön on tarkoitettu ”How to study public life” (2013), jossa on käyty läpi tutkimusmenetelmiä ja vuosikymmenien aikana tehtyjä kokeiluja.

Vanhat kuvat, joissa Gehl istuskelee aukion reunalla piippu suussa ihmisvilinää katselemassa, kuvaavat asennetta kaupunkiin ytimekkäästi. Miksi suunnittelijat hengailevat niin vähän paikan päällä? Kuinka paljon maksaisi pysähtyä kohteeseen kahville – ja juoda vielä kolmaskin kuppi?